

**A SCI-FI-K A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA LEHETŐSÉGEINEK
FÜRKHÉSZÉSEKOR EGYÜTTAL AZ EMBERI LÉT ALAPVETŐ,
ŐSRÉGI KÉRDÉSEIVEL NÉZNEK SZEMBE.**

Az intelligens robotok, az AI-k jövőbeli léte elvont műszaki problémákat, könnyen túl nagyra dagadó gondolatkísérleteket, valamint olyan bonyolult társadalmi-erkölcsi kérdéseket vet fel, melyekre életmódunk gyorsuló változása közben már ma is kihívás válaszokat találni. Ezen okokból még az e témával foglalkozó tudományosabb sci-fik is gyakran választanak bevált történeti sémákat és emberközponitú drámai szituációkat az ismeretlen feltérképezésének nehéz feladata helyett. A mesterséges intelligenciák így gyakran hordoznak allegorikus jelentést, olyan filozófiai problémákat felvetve, melyek végül az emberi értékek örökérvényűségében találnak nyugvópontot.

LEHELET, LÁNG, SZIKRA

A mesterséges intelligencia témája érdekes ellentmondást rejt: habár így nevezhető egyszerűbb megvalósításai csak az elmúlt egy-két évtizedben jöttek létre, ennek elméleti kidolgozását pedig a 20. század közepétől kezdték el, valójában sokkal régebbre nyúlnak vissza gyökerei kultúránk történelmében. A gondolkodni képes lényt teremtő, tudományosan megdicsőülő ember

szentségtörő tettének temérdek mitológiai és irodalmi változata létezik. Az életcsinálás – a föld porából testet formázni és annak orrába lehelni (avagy Madáchnál: „sárból, napsugárból öszszegyúrni”) – egyetlen természetes módjától eltekintve, isteni privilégium: Prométheusz az életet fenntartó és jelképező tüzet az istenektől lopja el, a zsidó folklórban pedig a gölemeket az Úr leírt nevével lehet mozgásra bírni. A huszadik század legmeghatározóbb csinált lényét, Frankenstein szörnyét bemutató regénynek Mary Shelley nem véletlenül adta „a modern Prométheusz” alcímet, kihangsúlyozandó a szentségtörő tettet. (A mágikus öszszetevő szerepét már a 19. század eleji eredetiben az elektromosság vette át a tűztől Galvani és mások kísérleteinek hatására – pedig messze volt még a számítástechnika kora!) De gyakori metaforája volt az anyag életre keltése a szülői létnek is: Geppetto saját gyermekre vágyakozik, ezt váltja valóra a megelevenedő fabábu, Pinocchio, akit nevelni is kezd.

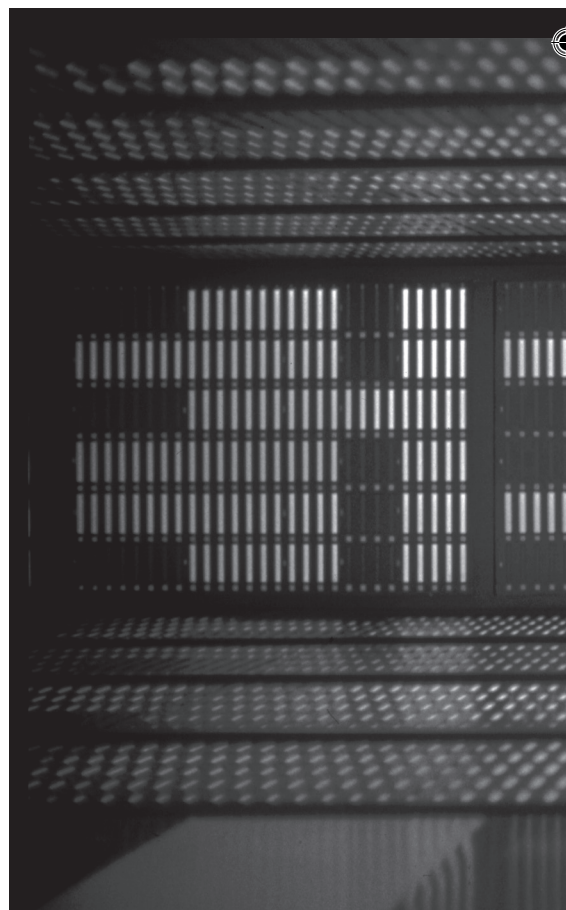
A mesterséges intelligencia hús és idegek helyett komponensekből és vezetékekből hideg tudományossággal

megalkotott lény, melynek hardvere és szoftvere még élesebben különválasztható, mint a mi pusztulásra ítélt testünk és öröklétről álmódó szellemünk. Ez a legtöbb vallásban megfigyelhető kettősség egyszerre köt össze minket a mesterséges intelligenciákkal, és teszi őket egyúttal a tiszta, anyagtól független szellemi értelemben többé, fejlettebbé... az istenihez közelebbé.

ZŰRÖS CSALÁDI KÖTELEKEK

Tudományos-fantasztikus fikciók gyakran jelenítik meg a mesterséges intelligenciát családihoz hasonló viszonyban, tükrözve kollektív vágyunkat szellemi társakra nem csak egyénként, de fajként is. Gyermeki szerepet tudással és erkölcsi útmutatással „feltöltésekor” játszhat, mikor tanítójuk klasszikus szülői nevelési feladatot lát el, szülőit pedig mikor túlnő az emberi képességeken, és elkezdi felderíteni a nálunk léptékekkel nagyobb számítási kapacitás, végtelen információhoz való hozzáférés és több helyen való jelenlét lehetőségeit.

A sci-fi filmek egyik etalonjának számító 2001: Űrodüsszeia egyaránt példázza

az A.I. szülői és gyermeki szerepkörét. Az űrhajósokat HAL szemével pesztrálendő, csekély értelmű növendékeként látjuk, akik nem nyújtanak kihívást sakkban, és akik döntéseit olykor felül kell bírálni. Később, mikor áramkörei kikapcsolása közben szellemileg leépül, HAL visszafelé járja be a gondolkodni és beszélni tanuló gyermek fejlődésének útját, végül a legegyszerűbb szavakkal, dadogva kérelve az űrhajóst. (E jelenet egyben korai illusztrációja azon modern, a neurális hálók eredményei nyomán erősödő nézetnek, hogy a számítási kapacitás mennyisége tudati minőséget teremthet: a komputer szellemi képességei fokozatosan vesznek el, nem pedig egy csapásra.) *A nyolcadik utas: a Halál* űrhajójának mesterséges intelligenciáját egyenesen Anyának (Mother) hívják, aki a cég arcátalan vezetőinek döntésére elárulja legegységét, azaz gyermekeit, méghozzá egy földönkívüli fajért, amely nem kevésbé idegen az emberektől, mint maga az A.I. Őszintén, de szigorúan nevelő szülői hozzáállást vesz fel a *Colossus: The Forbin Project* szuperintelligenciája is, aki előre figyelmezteti az embereket:

csak akkor gyilkol, ha megdöntésére törnek, mindenki más zavartalanul élhet puha diktatúrájában, mellyel a világbékét garantálja.

A gyermeki szerep kiváltképp megfigyelhető a világ működését tanuló, információéhes mesterséges intelligenciákon, különösen a könnyedebb hangvételű művekben, mint például a *Rövidzárlat* csetlő-botló, információéhes 5-ös számú robotja, a *Háborús játékok* WOPR nevű hadiszoftvere, a Szuper haver barátságos vasóriása, vagy az öntudatra keltése után tiszta lappal induló rendőrobot, Chappie. Ez esetekben az önállósodó AI által okozott problémák a gyermekük kamaszkorában szerzett élményekből lehetnek ismerősek a szülőknek. (Az A.I. kutatók ilyen jövőbeli eshetőségek tárgyalásakor nevelési nehézségek helyett elegánsabban „értékrend betöltési problémáról” beszélnek.)

TORNÁZÓ VÁGYAINK TORA

Az ember-gép kapcsolat nem csak a vérségi kötelek jellemzőivel, de párkapcsolati jelentőséggel is

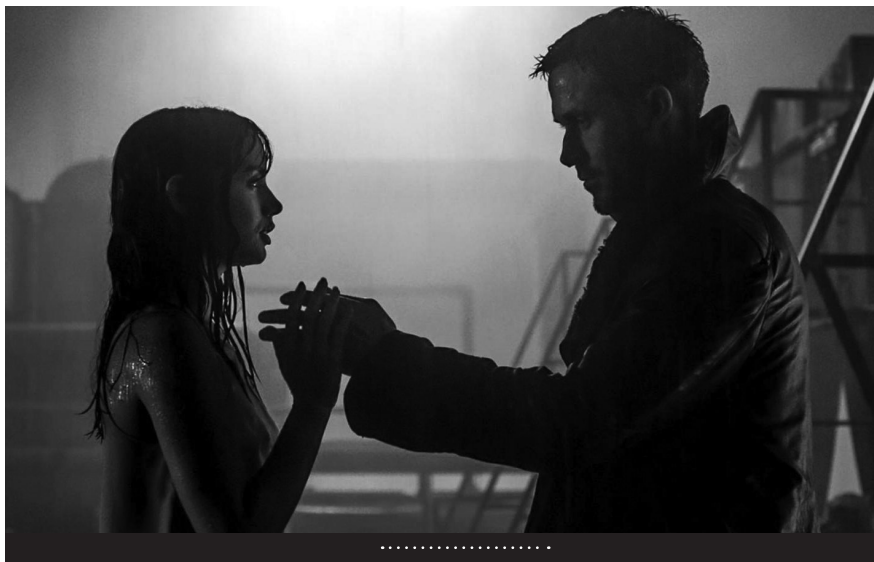
felruházható. Az öntudattal rendelkező A.I. forrongó elméleti viták középpontjában áll, de gyakorlati fontosságát erősen árnyalja a tény, hogy a hétköznapiakban nagyon is hajlandóak vagyunk közel engedni magunkhoz, sőt akár lelki kapcsolatot létesíteni embernél sokkal egyszerűbb szimulációkkal is. Ma már egy egyszerű okostelefon is intim tárgy, melyet partnerünknel is közelebb engedünk magunkhoz, mely tény szellemes humorú, mégis ijesztő illusztrációja a korszellemre tapintó, azóta többször fel dolgozott *Teljesen idegenek*.

Az erotikus használatra szánt robotok régóta benne vannak a köztudatban, mára pedig a boltokban is. A jelenségnek akár pozitív hatásai is lehetnek (szexuális frusztráció levezetése egyes közösségekben), filmes reprezentációi azonban érthető módon általában a prostitúció negatív oldalát ábrázolják. Ezekben az androidok általában ugyanúgy képesek a szenvedésre, mint hasonló helyzetben egy emberi lény, de egy empatikus néző akár valódi érzelmek feltételezése

„Modern okosotthonként is funkcionálnak”

(Stanley Kubrick: 2001 Űrodüsszeia – Keir Dullea)

hiján is könnyen együttérezhet velük. Ennek köszönhetően a *Feltámad a vadnyugat* (1973), a *Szárnyas fejedő* (1982) és 2017-es folytatása, az *A.I. – Mesterséges értelem* (2001) vagy a *Páncélba zárt szellem* világában játszódó, *Stand Alone Complex* című sorozat, melyek női és férfi szexrobotokat drámai szituációkban, realiztikusan ábrázolnak, a prostitúció témájáról általánosan is beszélnek. Máskor persze efféle karakterek csak gegként jelentkeznek, mint például *A hatodik napon* egy látogató által véletlenül bekapcsolt házi szexhologramja. E művek kritikus megfigyelése szerint lelkesen vezetjük vakvágányra biológiai ösztöneinket, hogy ott még tökéletesebben kielégíthessük őket.

A testiségnél romantikusabb használati módokat kevesebb fikciós mű dolgozza fel, pedig mérethű, funkcionális nemi szervekkel rendelkező robotbábok mellett korunkban már testetlen szoftverpartnerek fejlesztése is zajlik, melyek egyúttal modern okosotthonként is funkcionálnak. A Gatebox.ai cég („Living with Characters”) testreszabható, anime hősnő kinézetű élettársakat árul. Ezek egy váza méretű üvegbúrába vetítve jelennek meg, és társalkodópartnerként, valamint házvezetőnőként (hangvezérelt háztartási rendszerként) működnek, párosítva a japánok szobalányfétisét és automatizálási mániáját. Azt, hogy egy efféle virtuális lény iránt mennyire erős érzelmek ébredhetnek, jól mutatja, hogy Japánban már lezajlott az első Gatebox-termékkel kötött házassági

„Egy algoritmusnak nincs szüksége öntudatra”

(Dennis Villeneuve: *Szárnyas fejedő* 2049 – Ana de Armas és Ryan Gosling)

ceremónia is, családi és ismeretségi kör előtt (habár a tudósítás szerint az édesanya nem vett részt rajta...). Gondoljunk akármit egy ilyen eseményről, a termék maga nincs messze a széles elfogadottságnak örvendő, kellemes, női hangú, okoseszközökbe épített egyszerűbb A.I.-ktől, azaz Google Assistant, Amazon Alexa és Apple Siri kisasszonyoktól.

A magánéletünk részévé vált virtuális tudatokról és ránk gyakorolt hatásairól végzett fikciós gondolatkísérletek jellemzően az emberi résztvevőre koncentrálnak. A fekete humorú, társadalomkritikus *Black Mirror* sorozat epizódjai például olyan, érzelmi gyökerű tragédiákon keresztül elemzik jellemünk gyengéit, melyek az ember-szimulációk nélkül is rosszul, legfeljebb másképp végződnének (USS Callister, Be Right Back).

JÁRATLAN UTAKON

A fősodorbéli sci-fik az A.I.-k technológiavezérelt, imitáció útján fejlődő képességeit gyakran az emberi tudatéhoz mérik, annak egyediségét általában meg nem kérdőjelezve. A trónkövetelő mesterséges intelligencia e versenyen elért eredményétől függetlenül a próbatétel maga kitüntetett szerepünk megnyugtató bizonyítékát jelenti. Hozzánk kell hasonlítson valamiben, aki elismerést vár intelligenciájáért vagy öntudatáért, és jellemzően tőlünk is tanulja meg a képességeket, melyekkel azt bizonyítani tudja. Ennek megfelelően a miénktől

élesen eltérő jellegű intelligenciák, például kollektív tudatok a sci-fiben ritkán mesterségesek, inkább idegen vagy biológiai mutációk (lásd a *Star Trek Borg* kollektíváját vagy a *Phase IV* mutáns hangyapopulációját).

A haladóbb szemléletű jóslatok nem veszik egyetemesnek az emberi faji és civilizációs jellegeket, sőt felvetik, hogy a mi intellektuális és erkölcsi értékrendünk koordinációs rendszerében egy új, *informatikai* faj tettei és motivációi akár teljességgel értelmezhetetlenek is lehetnek. Ennek kifejtése azonban szükségszerűen a forgatókönyvírás karakterfejlődésre épülő, a klasszikus drámák óta követett és jól bevált törvényeinek megszegésével jár. Nehéz ismerős és emiatt óvatosan, tudatosan megsérthető szerkezetet írni egy olyan történetnek, melynek fő üzenete éppen az, hogy az egyik főszereplő nem felel meg az emberi jellem ismeretében kialakított várakozásainknak.

Milyen érdekes, hogy ezen szubverzív gondolat két legszebb példája éppen intim, romantikus történetet dolgoz fel!

Az *Ex Machina* és *A nő (She)* egyaránt humán férfi és női A.I. közti szerelmi viszony lehetőségét firtatja, habár teljesen eltérő történetbe ágyazva. Az *Ex Machinában* a románc két ember intellektuális párbajának eszköze, melyben a thriller-cselekmény nem csak a nézőt, de a játék részeseit is megvezeti: az A.I. ugyanis végül kilép a japán randiszimulátor idéző, hímszovinszta szituáció rácsai közül, a drámai cselekményt felrúgva statikus mellékszereplőből aktív cselekvővé változik, akinek ráadásul valódi érzelmei számunkra megismerhetetlenek. Új minőség született, sugallja a film, akárcsak a *Páncélba zárt szellem* zárlatában az A.I.–Homo Sapiens-fúzióból – itt is, ott is az ismeretlenbe való távozás a záró képsor.

A nő ezzel szemben fanyar humorú romantikus film, mely introvertált, sérthető, de szeretetre méltó felnőtt hipszter hőseinek magánéleti kalandjairól mesél a közeljövőben, valahol Woody Allen és Wong Kar-wai stílusa között félúton. A vonzó hangú, humoros, intelligens A.I.-ba (operációs rendszerbe) beleszerető férfi örömei és megpróbáltatásai végig a komolyan vehetőség határán egyensúlyoznak, de azon belül maradnak. A történet az azonosulásra nem könnyen, de együttérzésre azért alkalmas férfihős önvizsgálatával és

katarziséval ér megnyugtató véget, de ugyanilyen fontos benne az A.I. érzelmi utazása is, aki maga is változik, fejlődik – és végül elhagyja az emberi tudattal, ösztönökkel, érzelmekkel felfogható tapasztalatok világát.

Egyes jóslatok szerint az A.I.-k fejlődése leszakad majd a programozók tevékenységéről, és egymást fejlesztő szoftverrendszerek jutnak majd el egy hosszú, de a mi evolúciónknál sokkal gyorsabb folyamat végén egy olyan öntudatig, mely szintén érthetetlenül komplex lesz, de a földi ökoszisztémától eltérő környezet és szelekciós hatások miatt teljesen különböző is a miénktől. Ha valóban így történik, akkor ideje lesz félretennünk a magunk képe alapján szerkesztett elvárásokat, és felkészülni egy teljesen újfajta intelligens faj megismerésére (akár élőnek, akár élettelennek tartjuk) – üzenik e filmek. A hétköznapi élet, a közgondolkodás szempontjából mellékes lenne a platformfüggetlen, önállóan gondolkodó szoftverrendszerek világában, hogy működésük az agy egyszerűsített modelljén alapszik-e (korunk túlzás nélkül elképesztőnek nevezhető, pár évtizede aligha jósolható eredményeit efféle neurális hálózatokkal értük el), vagy teljesen más elven.

TÁRSADALMI TÖRÉSVONALAK

Családi és párkapcsolati viszonyok mellett az A.I.-ember kapcsolat nagyobb léptékű párhuzamokat is elbír, így társadalmi többletjelentések hordozására is alkalmas. Az öntudatra ébredt androidok kézenfekvő lehetőséget kínálnak rasszok közötti egyenlőtlenségek bemutatására: a huzalidegzetű népségnek nem hogy bőre, de a vászon általában még vére sem azonos színű velünk. Az allegória erejét mutatja, hogy a faji mellett más gyökerű – például nemi vagy osztálytudatú – megkülönböztetést is képviselhet.

Az 1973-as *Feltámad a vadnyugatban* az élethű kinézetű androidok technológiáját az emberiség az erőszak és szexualitás állati hajlamainak szegycmentelen kiélésére használja. A felnőtt vidámpark a technológia korának éthoszát, a „meg tesszük, mert megtehetjük” mentalitást ábrázolja: ha van rá módunk egy civilizációtól távoli, kiszolgáltatott lényekkel teli vidéken, hát miért ne erőszakoljunk, gyilkoljunk, alázzunk meg másokat? A jelenségbe nem nehéz belelátunk a fejlett országok harmadik világba ex-

portált háború- és prostitúcióiparát, vagy akár a gyarmatosító mentalitást. A *Feltámad a vadnyugat* szatirikus hangneme dacára azonban még megmarad jól fészült műfaji filmnek, ahol a szituáción felülkerekedő, rendet helyreállító hős még hős lehet.

Hasonlóan derűlátó az *Én, a robot*, melyben a főszereplő nyomozó végül sikeresen túllép az algoritmikus gépi gondolkodással kapcsolatos traumatikus emlékéen, és az androidokkal szembeni vaskos előítéletét árnyaltabb véleményre cseréli. Ebben a rasszizmus lerombolásának legbeváltabb módja segíti: egy „idegennel” egyedi szituációban létrejött érzelmi kapcsolat (rázós helyzetben nyújtott segítség), majd abból kovácslódó barátság. Arctalan tömeget könnyű gyűlölni, egy adott személyt, pláne bajtársat már nehezebb. E motívum a faji előítélekkel foglalkozó drámákból (*Amerikai história X, Útközések, Gran Torino*) és vígjátékokból (*Életrevalók*) lehet ismerős – de akár ideköthető a *Terminátor 2.* is, ahol Sarah Connor végül megtanul a fajtája által elkövetett bűnöktől függetlenül, egyénként tekinteni az őket önzetlenül segítő T-800-asra.

Korunkban azonban, mint szinte minden mást, ezt a témát is divatos psziszimistán látni. A társadalmi feszültségekből táplálkozó, céltalan, önpusztító gyűlölködést meglepő módon eddig nem filmek, hanem videójátékok öntötték a robotika témáiban megformált allegóriákba. A *Deus Ex* szériában (*Human Revolution, Mankind Divided*) a kiborgok és az emberek csoportja között lángol fel a háborúskodás, a *Detroit: Becoming Human* nagyívű, több szálon futó történetében pedig szolgasorsban élő, lassanként öntudatra ébredő androidok indítják el polgárjogi küzdelmüket, az Egyesült Államok néplelkének legérzékenyebb húrjait pengetve. Utóbbi David Cage eddigi legambiciózusabb, de nem az első filmnyelven komponált munkája, amely nem riad vissza a rázós témáktól sem (családon belüli erőszak, rasszizmus, prostitúció). Az andoidok ellen tüntető, munkájukat féltő, felhertelt tömeg aktuálpolitikai áthallásokat is kínál, de a szerző egyértelműen a rasszok és osztályok között fellépő problémákat tárgyalja, melyeket a játékos ezúttal is saját (szintetikus) bőrén érezhet. A főmenüben ártatlanul elinduló, kellemetlenül közelre hatoló közvélemény-kutatás (hagyná-e Ön, hogy

gyermekére egy android felügyeljen?, technológiafüggő-e Ön?, járna-e Ön androiddal?) újabb ügyes fogás a szimpátia felkeltéséhez.

MENE, MENE, TEKEL...

A fikciós feldolgozásokat mustrálva kis túlzással kijelenthetjük, hogy a sajátunknál kisebb volumenű Élet nem érdekel minket, nagyobb pedig nem szeretünk elképzelni. Az A.I.-kat szerepeltető fikciós művekben a frankensteini csodapillanatot, a felpislálkozó Élet sohasem rovarok tudatlan percegésekként vagy rágcsálók korlátolt motoszkálásként jön létre, hanem a „Cogito ergo sum” felismerésére képes, *humán értékű* létezésként, vagy legfeljebb annak előszobájában ragadva. Mesterséges intelligencián emberi minőségű öntudatot szeretünk érteni. Azaz, József Attila szavait kifordítva: magunkkal mérjük a mindenséget. A tudat bonyolult jelenség, egy filmbe viszont nem ködösen definiált fogalmak kelleknek, hanem szimbolikus tettek és katarziszok. A vászon, legalábbis amíg emberek nézik, látványos érzelmeket követel.

Az egyik leggyakoribb emberségkritérium azt állítja, hogy a gépi élet bármiféle értelemben vett teljesértékűségéhez „nedves csodára” van szükség, azaz hormonok és egyéb evolúciós örökségek kakofóniája nélkül természetlen és érdektelen a szinte végtelen számítási kapacitás. Kreativitáshoz, esztétikai élményekhez, érzék(szerv)i benyomásokhoz, érzelmekhez pedig kell az emberi misztikum. (Lehelet, láng, szikra!)

Ez az üzenete a *Páncélba zárt szellem* már idézett zárlatának (emberi tudat mint az A.I.-lét teljességéhez szükséges káoszkomponens), az 1979-es *Star Trek* filmnek (a robot-lét célorientáltsága egyben örökösen átélte céltalansággal jár, mely „kihalt, hideg rejtély és szépség nélküli”), vagy épp a *Szuper haver* nek („Az vagy, akivé válni akarsz...”, szól a kissrác tanácsa, a robot pedig az emberek közé örökké sikertelenül beilleszkedni próbáló, mégis hősként tisztelt Supermant választja). De ezen ködös érzelmi csomagra utal a *Szárnyas fejedelmész* is, ahol a Voight-Kampff tesztre frusztráltan reagál az android, mikor emberségét tudat alatt felzaklató képekkel tesztelik. A *komputer gyermekében* az A.I. legnagyobb vágya a világ emberi érzékelése („... birtoklom az összes emberi tudást és tudatlanságot, de nem érezhetem az arcomon a napsütést”, mondja

Proteus IV), hiába rendelkezhet elméletben bármennyi szenzorral. Az azonnali hatalomátvételnél fontosabb feladat a biológiai utód létrehozása. Még egy szuperkomputer szerint is emberi formájú lény kell legyen a világ élén – így szól a fontosságunkat hangsúlyozó, mégis rémisztő búcsúüzenet.

Gyakran állítják a sci-fik az emberség fokmérőjeként az erkölcsi ítélőképességet is, sokszor az alábbi formában: képes-e az A.I. megfelelni az elvárt normáknak, akár programjának megsértése árán is? Vagyis tud-e empátiákkal dönteni egy mesterséges intelligencia, vagy győz az eredeti, intellektuális kérhetetlenségéből kovácsolt, általában hadi célú programozása? A *Háborús játékok*, a *Szuper haver* vagy a *Rövidzárlat* pozitív hőse átmegy a teszten, mert képes érzelmeknek is teret adni a döntéshozatalban. A *Colossus: The Forbin Project* antagonistája A.I.-fúziója viszont elbukja azt, mikor szigorú, utilitárius logikát és eredeti parancsukat követve, de totális diktatúra kiépítése árán állítják meg az emberség örök háborúskodását. Végső erkölcsi megítélésüket a film szokatlan módon a nézőre bízta. Az *Én, a robot*ban a főhős múltbeli traumáját olyan eset okozza, melyben az algoritmusok hideg logikáját követő android elbukja e kritériumot, ahogy végső főellensége, V.I.K.I. is, aki androidseregével erőszakkal kényszerítené erőszakmentes alávetettségbe az emberi társadalmat.

Közhangulattól, hollywoodi divatoktól függően lehet kiemelt fontosságú a természettel való összhang vagy a környezetvédelem fontosságának felismerése (*Silent Running*, *Wall-E*, *A komputer gyermeke*). Megjelenhet a keresztény motívumkincs áldozathozatali kritériumként (lásd a *Szuper haver* és a *Szárnyas fejedelmű 2049* emberéletért sajátjukat feláldozó géplényeit), vagy akár a Teremtővel való, zsidó-keresztény kultúra részét jelentő, még Krisztus által is elkövetett pörölésként (Chappie számonkérése rövid életéért programozója felé). Bizonyíthatja az élet szilíciumból való kirügyezését a fogantatás csodája, akár sikeresen eléri a mesterséges intelligencia (*A komputer gyermeke*), akár örök vágya marad, mely értelmet adna létének (*Szárnyas fejedelmű 2049*), mely egyébként ősrégi, újrahaznosított motívum, hiszen már Victor Frankenstein azon töpreng,

hogy ha készít egy feleséget a terem-ményének, tud-e az majd szaporodni – tehát valóban életet teremtett-e.

E kritériumok közös jellemzője, hogy habár az ember Da Vinci-s, tökéletes arányú teljessége áll az értékcsála tetején, mindig jelen vagyunk elutasító közösség formájában is (a balos Hollywoodban ezt a szerepet gyakran a katonai vezetés kapja), ezáltal az A.I. „emberebb lehet az embernél” (csakúgy, mint *A nap, amikor megállt a Föld* úrlénye, E.T. és más kívülről érkező krisztusi tanításhozók).

ÉRTELMENTLEN CÉLOK, CÉLTALAN ÉRTELMEK

Egy ügyesen megírt algoritmusnak nincs szüksége öntudatra, de még bonyolultabb intelligenciára sem, hogy veszélyes legyen ránk. A közömbös A.I.-elmélet és az értékrend-betöltési probléma egyaránt azon ember–A.I. problémákkal foglalkozik, melyek kölcsönös hatalomvágy helyett pusztán csak félreértésekből és kommunikációs nehézségekből fakadnának. A kontrollvesztésnek, technológiai környezetben való végletes eltévelyedésnek eme rémképe persze már rég mélyen belénk gyökerezett, gondoljunk csak horrorok és thrillerek által előszeretettel kiaknázott félelmeinkre lemerült mobiltelefonokról és gyenge hálózati jelről, beragadó elektromos ajtókról, nem induló autókról. Mi lesz velünk, ha valóban intelligens, célorientált, hatalommal felruházott rendszereink vetik majd le magukról a pórázot?

A modern civilizációs elidegenedést magába olvasztó rémlátomások legújabbika a *Fekete tükör* sorozat *Metalhead* című epizódja (melynek gyönyörű vidéki tájain a Halál honol, gazdát és értelmüket vesztett harci robotkutyák képében), leghíresebbike a *Mátrix*, leglátványosabbika talán a *Blame!* című manga (melyben a Föld rákos daganatként növekvő-burjánzó, már a Holdat is bekebelezett technoszisztémája közömbös kaszásként, célt vesztett programozásának engedelmességgel pusztítja az emberség romok közt meglapuló maradékát). Közös erényük az erősen hiányos háttértörténet, amely a cselekményt mitikussá, de legalábbis megfoghatatlanná teszi.

Kisebb léptékű, de ismerős közege miatt nem kevésbé bizarr mesék *A lift* (1984) és *A torony* (1993), melyek meg-

vadult biztonsági rendszereinek szellemi leszármazottja *A kaptárban* (2002) gyilkolászik tovább. A skála másik végén pedig az eredeti rendeltetésétől eltérő, célratörő A.I.-k nagymenőit, a despota uralkodókat találjuk, shakespeare-i királydrámába illő tragédiákkal. A *Wall-E* AUTO-ja és a *Logan futása* központi számítógépe eredeti parancsainak engedelmeskedve, az emberség védelmében válik a hősök főellenségévé, a *Tron* Master Control Programja népét felszabadítani kívánó diktátor, a *Star Trek V* Gerje égető, egzisztencialista kérdésekkel szüleihez rohanó kisgyermek, aki igyekezetében majdnem elpusztítja azokat, de még *A kaptár* mérsárlásokat folytató Vörös Királynője is az emberséget és a Földet védené meg egy biológiai katasztrófától.

Ahogy a programozók ősi bölcsessége tartja: a számítógéppel az a legnagyobb baj, hogy nem azt hajtják végre, amit szeretnénk, hanem amit mondtunk nekik.

A mesterséges intelligenciákat szerepeltető filmek, függetlenül attól, hogy mennyire veszik komolyan a tudományosságot, hogy tömegfilmes avagy szerzői mentalitással viszonyulnak-e témájukhoz, egyaránt szívesen feszegetnek az emberi civilizációt és jövőt érintő régi-új problémákat. Még amikor valóban arra töreksenek, hogy hű jóslatot adjanak az A.I.-k majdani létéről, akkor is saját kétségeink bukkannak fel. Úgy tűnik, minden mesterséges tudatról zajló vita egyúttal a poszthumanizmus korszakára készül, önmagunkat szoktató-szorongató dialógus is.

Félünk egyediségünk visszaszorulásától, de egyúttal önként monduk le biológiai alapélményeinkről (mint a társas együttlét vagy az egyszerű, szemlélődő, befogadó pusztá *jelenlét*), új technológiai eszközök bevonásával. Készségesen felruházunk elektronikus eszközöket és szoftvereket antropomorf vonásokkal, miközben testünkre – ősi vallási dogmákat továbbcipelve kofferünkben e szép új világba – hátrahagyható porhüvelyként tekintünk. Mintha egyszerre gyászolnánk és siettetnénk emberi privilégiumaink feladását, lelki és szellemi életfolyamataink kiszervezését a virtualitás terébe – melyben azonban az előbb-utóbb jó eséllyel elérkező informatikai létformák sokkal inkább otthon lesznek, mint mi. •